

K. Luts.

Rahvusline ehk eksterrito-
rialne autonomia ja meie
asundused.

Peterburis 1917
Eesti Osühisuse kirjastus.

Arhiivfond

K. Luts.

ARHIIV-
RAAMATUKOGU
H. LEOKE

Rahvusline ehk eksterrito-
rialne autonomia ja meie
asundused.

ARHIIV-
RAAMATUKOGU
H. LEOKE

H. LEOKE VILJANDIS
Arhiiv-raamatukogu

Peterburis 1917

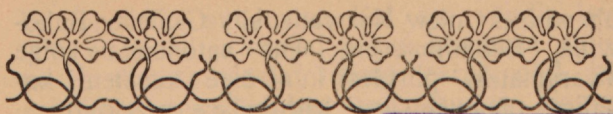
Eesti Osaühisuse kirjastus.

Eesti Osaühisuse trükikoda, Ohwitseri uul., 6.

ENSV
Riiklik Avalik
Raamatukogu

S¹19254 ✓
0

ARHIIV-
RAAMATUKOGU
H. LEOKE

Rahvusline ehk eksterritorialne autonomia ja meie asundused.

K. L u t s.

Rahvuslise ehk eksterritoriaalse autonomia mõtte, sünnikoht on Austria, tema isaks on Austria sotsialdemokratia ja sünnipäew ise aastat 20 tagasi.

Rudolf Springer *) ja Otto Bauer**) (praegu meie sõjawang) andsid mõttele teoreetilise põhjenduse ja arendasid teda eluwalmiks õpetuseks. Esimesega ünel ajal asus iseseiswalt samasugusele seisukohale Poola kirjanik K. Kultshitski***).

Nii ei ole meil siin tegemist mitte mõne läbiproowimata tuliue õpetusega, mis wõib olla wäga huwitaw on, kuid sealsamas täitsa eluwõimetu ja üleliigne — ei, meie ees seisab suure kollektiivse mõttetöö tagajärg, mis kõige kibedamast elutarwidusest on wälja wõrsunud mis Austria sotsialdemokratia parteipäewal, Brünnis 1899 a. sisuliselt wastu wõetud tja heaks kiidetud, ning osalt elus ka juba tarwituselega wõetud.

Enne aga kui tema sisu kirjelduse juure asume, waatame järele, mis jaoks uus õpetus tarwis oli, kuna ju sealsamas Austrias kõige mitmekesisemaid territoriaalseid autonomiaid eest on leida — nagu iseseisew Ungari, temaga

*)Рудольфъ Шпрингеръ. Национальная проблема 1909.

**) Отто Бауэръ. Национальный вопросъ и социалдемократія 1909.

***) К. Кульчицкий. Автономія и федерация 1907.

ühenduses olew Horwattia, siis Galitsia, Bukowina, Böömimaa jne., kus autonomia kõige awaramatest piiridest kuni õige kitsateni, kohalisse omawalitsusse kaduwaisse, awaldub.

Põhjuseks on riigi rahwusliselt kirju kokkusead ja rahwuste läbisegamini elamine.

Peale Wenemaa on Austria Ungari kohe järgmine Europas oma rahwuste mitmekesiduse ja arwu poolest. Tawaliselt arwatakse, et Austria Ungari rahwuse poolest Saksa riik on, kus muud rahwused vähemusse jääwad. See ei ole sugugi õige. Isegi kaksikriigi Saksa poolses osas — Austrias on sakslased vähemuses.

1900 aastal oli Austrias :

Sakslasi . . .	35,8	o/o
Tshehisid . . .	23,2	”
Poolakaid . . .	16,6	”
Ukrainlasi . . .	13,7	”
Slowenlasi . . .	4,7	”
Horwatisid . . .	2,7	”
Itallasi	2,8	”
Rumenlasi . . .	0,9	”
Ungaris :		
Ungarlasi . . .	45,4	”
Rumenlasi . . .	14,5	”
Sakslasi	11,1	”
Slowenlasi . . .	10,5	”
Horwatisid . . .	8,7	”
Serblasi	5,5	”
Ukrainlasi . . .	2,2	”

Sakslased on Austrias ja ungarlased (madjarid) Ungaris absolutses vähemuses ja ainult relatiwses enamuses. Siiski on riigiwõim ühel kui teisel pool kindlasti nende käes. Selleks on oma ajaloolised ja oma majanduslised põhjused olemas, mis vähemuse walitsemist kuigi mitte ei õigusta, siiski selgitawad.

Majanduliselt on Austrias Saksa rahwus kõigest teistest ees. Tema päralt on tööstus ja kaubandus. Umbes sedasama on madjarid Ungaris. See andis wõimu nende kätte.

Ajalooliselt oli Saksa rahwas kõige tugewam oma kulturi poolest ja on seda weel praegu. Muude rahwaste „ärkamine“ on alles õige wärs-

ke minewiku sündmus. Kui see sündis, siis leiti, et ilusad ja soojad kohad kodumaa sinise taewa all „walitsewa“ rahwa päralt olid, kes neid uute pealetükkijate eest ihu ja hingega kaitsma hakkas. Ärkamisaja esimene järk käis 1848 a. rewolutsioni kannul. Rewolutsioni sumbutamine wiis wäikerahwastelt nende wabaduslootused. Algas pikaldane, waewaline ja ebaloomulik wõitlus walitsewa ja kõigi muude rahwuste wahel. Wõitlus suurenes aast-aastalt, läks wastikumaks ja pöörasemaks. Tõmbas oma möllu wiimati ka tööliste ringkondi.

Iga rahwus arwas enesele kusagil ülekohtu tehtawat. Tshehid ei tahtnud rahust teadagi, seni kui Määrimaal sakslaste wähemus wõimu tshehide üle oma käes peab. Tshehid surusid omakorda sakslasi seal, kus nemad wõimule said. Ukrainlased kannatasid Galitsias poolakate all, itallased sakslaste all Tirolis, horwadid itallaste all Istrias, sakslased madjaride all Ungaris jne. — ilma lõputa. Isegi nii kaugele läksid asjad, et katoliku-usku serblased — horwadid oma õiget-usku wendade serblastega leppimata sõda pidasid.

Tahame meie wõitluse ägedust mõista, siis peame silmas pidama, et Austrias sarnast üldist walimisõigust, nagu meil praegu, ei tunta. Walimiste geometria, mis üliwõimu wähemuse kätte annab, on seal kõige inetumal kombel walitsemas.

Awalik politiline wõitlus üheõigusluse alusel puudub täiesti ja see juhib energia teisale — politiliselt alalt kulturlisele. Algab kisklemine koolide üle, keeletarwitamise üle ametikohtades, siis ka uulitsa nimede, riigiwärwide ja muude wäga kõrwaliste asjade pärast. Kohalised tülid leiawad jalapealt wastukõla üleriiklises parlamendis, kus sõnasõda uut hoogu saab.

Kui sõnad ei aita, wõetakse tegelik töötakistus ette.

1895 a. asutas krahw Badeni tshehide toetamisel oma ministeriumi ja wiis selle eest 1897 tshehidele kasuliku keeleshaduse läbi. Niipea kui see oli sündinud, algasid Saksa rahwusla-

sed otsatut töotakistust peale. Badeni langes. Tema järelkäija muutis seaduse sakslaste tahtmise järel. Nüüd algasid tshehid omakord obstruktsioni peale.

Wastastikune wihawaen läks nii suureks, et riikline koostöötamine enam wõimalik ei olnud. Riigimasin jäi seisma. Seadused anti erakorralisel teel wälja. Riigiwõim katsus mitmel puhul parandust walimisseaduse laiendamisega tuua**), aga ühtegi märgatawat paremust ei ilmunud, enne kui 1905 a. neljanda parandusseaduse abil üleüldine (kuid mitte üheaoline!) walimisõigus riigis maksma pandi.

See rahuldab wõitlust märksa. Kohtade peal keeb aga wõitlus omasoodu edasi ja ei ole mingit lootust, et ta kunagi rahuloldawalt lõpeks, seni kui riigikorraldus senisele territorialsele alusele jääb. Põhjus on silmnähtaw. Rahwas elab läbiseigi. Rahwustel ei ole terawalt märgituid elukohti. Üks tungib teise kesse. Linnad ja nende ümber olewad maad on arutihti kahe ise rahwa wõimuses. Näit, on Galitsia linnad poolakate ja juutide käe, kuna maa pea täiesti ukrainlaste oma on. Böömimaal on mõni linn sakslaste käes, ma, aga tshehide oma. Styrias on maarahwas slowenlased, linnades ja alewites aga ülekaa sakslastel.

Autonomliste prowintside wõi omawalitsusliste maade piirid ei lange ühte rahwusliste piiridega. Segamist tuleb kõige suuremal mõõdul ette.

	1900 aastal oli	
	sakslasi	tshehisid
Böömimaal	2.337.013	3.930.093
Määrimaal	675.492	1.727.270
Silesias	296 571	146.265
Kokku	3.309.076	5.803 628

Silesias tuleb neile kahele weel Poola rahwas juure. Lõuna-ida nurgas oli ühes ringkonnas 1890 aastal 74.879 tshehi, 41.856 sakslast ja 177.403 poolakat.

**) Walimisseaduse parandused 1872, 1885 ja 1896.

Galitsias on ukrainlasi, põllumehi, ligi 60 prots., juutisid ligi 12 prots., muu osa on poolakate käes. Maaperemehed on aga poolakad ainuüksi.

Arwud Ungari kohta olid juba warem ette toodud.

Kui palju õnnelikumad oleme selles mõttes meie oma kodumaal. Uues Eesti kubermangus on eestlasi küll wist üle 90 prots., kusjuures ühegi muu rahwa kogu meie omasse ei tungi. Nii oleme meie siin rahwusliselt ja territorial-selt üks mass ja wõistlust wõimu pärast ei wõi seni tulla, kui walimisõigus üleüldiseks ja ühetaoliseks jääb.

Kui aga meil mõistetak wähemuse huwidete küllalt wastutulelikud olla!

Kus rahwused nii läbisegi on aetud, nagu oleks nemad praegu alles Babiloni torni juurest tulemas, seal kaob küll iga lootus nende õiglaseid nõudmisi endise jaotuse teel täita. Sellepärast asus Austria sotsialdemokratia, kelle ridadesse ühes rahwuslise mitmekesidusega, ka rahwusline waen ähwardas tungida, uuele, põhjusemõtteliselt teisele seisukohale: Rahwusi tuleb jagada mitte territoriumi järele, waid just rahwuste eneste järele. Siit wälja minnes wõeti 1899 aastal Brünni parteipäewal järgmine rahwusline programm wastu:

„Et rahwuslised tülid iga politilist edu takistawad ja rahwaste kulturilist edenemist halwawad, et need tülid peaasjalikult meie ühiskonna õigusliste asutuste tahajäämisest tekiwad, ja et peale muu rahwuslise sõja jätkamine üks neist abinõudest on, mille abil walitsewad klassid oma wõimu kindlustawad ja igale tõsisele rahwa huwiawaldusele tõket teewad, kinnitab parteipäew:

Rahwuste ju keelte küsimuse lõpulik otsustamine mõistuse ja üheõigluse nõuetel on kõige pealt kulturline tarwidus ja tööliste klass on selle tõttu temast eluliselt huwitatud.

Sarnane otsustamine on wõimalik ainult tõsises demokratlikus ühiskonnas, kus üleüldine,

otsekohene ja ühtlane walimisõigus maksew on; ühiskonnas, kus kõik feodalsed eelõigused riigis ja kogukonnas häwitatud; ainult nii korraldatud ühiskonnas wõib töörahwas, see ühiskonna ja riigi ainukene tugi, oma huwisid küllalt kaitsta ja teostada:

Kõigi Austria rahwaste omapärasuse alalhoidmine ja edendamine on wõimalik ainult täie üheõigusluse puhul ja rasuguse surwe äraolemisel; seepärast tuleb kõrwale heita bürokratiline riigi tsentralisatsioon, niisama ka kõik üksikute prowintside feodalsed eelõigused.

Neil ja ainult neil tingimistel wõib Austriasse rahwusline kord rahwuslise korralageduse asemele ilmuda, ja nimelt järgmistel alustel:

1. Austria peab saama ümberehitatud demokraatlikuks rahwuste lepingriigiks.
2. Ajalooliste kroonimaade asemele peab loodama rahwusliselt piiratud omawalitsuslised korporatsioonid kelle seadusandlus ja juhatus rahwuskogude käes oleks, kes üleüldise, otsekohese, ühtlase ja salajase hääletamise abil on walitud.
3. Kõik sama rahwa omawalitsuslised üksused loowad kokku rahwusliselt ühe ühiseuse, kes kõik oma rahwuslised asjad täitsa autonoomliselt otsustab.
4. Rahwusliste vähemuste õigused kindlustab riigi keskwõimu poolt antud seadus.
5. Meie ei himusta ühtegi rahwuslist eesõigust ja ei tunnista seega „riigi“ keelt; kui suur tarwidus mõnes keeles läbikäimise jaoks olemas, otsustab üleriikline parlament.

Parteipäew, kui rahwuswahelise sotsialdemokratia esitus Austrias, awaldab kindlat arwamist, et nimetatud põhjused rahwuste kokkuleppimine kättesaadaw on. Parteipäew kinnitab:

Et tema iga rahwa õigust oma iseolemise ja edenemise kohta kinnitab;

Et oma kulturi jõudsaks edendamiseks rahwused isekeskis rahus peawad elama ja mitte wäiklases waenus, et muu seas kõigi rahwuste

töoliste klass nii üksikute rahwuste, kui ka terve kogu huwides, kindlasti peab rahwuswahelist sõjalist seltsimehelikkust ja wennastust pidama ja tihedates ridades oma politilist ja professionalist wõitlust jätkama“.

II.

Springeri poolt Austrias ette pandud kawa järele oleks rahwuslisel autonoomial järgmine kuju olnud.

Kõik ühe rahwa liikmed wõetakse selle rahwa päralt olewasse nimekirja üles, waatamata selle koha peale, kus nemad elawad. Üles wõtmise sünnib waba isemääramise järele

Nende kodanikkude kohta, kes ei saa ehk ei taha ennast ühtegi nimekirja üles wõtta, peab wälja töötama teatud põhjusmõte, mille järele riik nende üleskirjutamises käib, mis muidugi sugugi wastu ei räägi waba ülesandmise põhjusmõttele.

1905. aastal seati Määrimaa linna, maa ja üleüldises walimisringkonnades sarnane rahwusline kuuria sisse.

Saadikud walitakse, nagu seadus ütleb, „üksikutes Tshehi ja Saksa rahwuslistes walimiskonnades, misjaoks iseäralised walimisringkonnad asutatakse. Siiski ei ole walimisnimestiku aluseks mitte waba teadaandmine wõetud. Walimislehed seab kokku kogukonna esimees. Iga walija wõib küll sellekohasel teadustusel ühest nimekirjast teise ülewiidud saada, kuid seal kõrwal wõib iga walija teise teadustuse wastu protesterida. Sel juhtumisel parandab kogukonna esimees nimekirja, kui ta seda tarwiliseks peab.

Nii ei wõi Määrimaa nimekirjad, wõi kadastrid, mitte eeskujuks saada oma teadustusewabaduse kindlustamise poolest. Peale selle ei ole walimisõigus seal ühtlane, kuid igatahes on see ikkagi rahwuslise autonoomia wõidusamm.

Ilmunud rahwuskogu on üks riigi asutusest, kellel oma juridilised õigused on wäljaspoole, teiste wastu, aga ka sissepoole, oma

eneste liikmete wastu. Nii wõib ta sunduslikka maksusid peale panna. Ühe nimekirja wõi kadastri liikmed waliwad eneste keskelt üleüldisel, salajasel ja ühtlasel walimiswiisil rahwuskogu. See määrab maksude wõtmise ja tarwitamise wiisi ära. Kannab hoolt rahwuslise kooli, kirjanduse, kunsti ja näitemängu eest, awab akademiad, museumid, galleriid, teatrimajad, raamatukogud, mälestusmärgid j. n. e. Kooli asjus täidab rahwuskogu täielikult riigi aset. Wiimane määrab ainult ära selle teadmiste ministeriumi, mis õpilastele alg-, kesk- ja ülikoolis peab antama, ühes õpeaja minimumiga. Kontroll koolide tegewuse üle jääb riigi kätte. Kõik eksamid, mis õigusi annawad, tehtakse riigikomisjonides. Iga rahwus wõib piiramata arwu koolisid awada, neid oma kulul üles pidades.

Ka ainelise abi andmine on rahwuskogul wõimalik. Ta wõib asutada ehk toetada wäike-laenu asutusi, katsejaamasid, pankasid ja laenuasutusi maaparandamiseks ja koloniserimisees, wõib oma kapitalisid tööstuse ettewõtetessk panna, lühidalt, teha kõik, mis tema liikmete waimlisele ja ainelisele arenemisele tarwis läheb.

Rahwuskogu otsuseid täidab rahwusline riigisekretär. Sekretäri (ministri) kohused oleks kolmesugused — ta käib läbi riigipeaga, ta on autonoomlise rahwuskogu walitsuse pea ja kolmandaks on ta riigiwõimu esitaja neil juhtumistel, kus rahwuskogu riigi ülesandeid täidab.

Tema alla käiwad kõik rahwuslised asutused, ülikoolid, akademiad, museumid, galleriid j. n. e.

Neis asjus wastutab ta ainult riigipea ja rahwuskogu ees. Riigi sekretäri alla käib ka prokuratur, rahwusline rentei ja muud.

Üleriiklisse parlamenti saadab ta büroo, kes selle rahwa keeles peetud kõned üles kirjutab ja ettepanekuid tõlgib; sekretär wõtab wastu seaduseaktisid ja muretseb nende teadaandmise eest.

Temal on õigus osawõtta nende riigiamet-

nikkude nimetamisest, kes rahvusliste asjadega kokku puutuvad, samuti ka kohtu esimese astme liikmete nimetamisel.

Riigisekretärid astuvad oma wahelkokku ja teewad lepinguid ning peawad läbirääkimisi. On ju wõimalikud ühised ettewõtted, kokkulepped ametnikkude asjus j. n. e. Siin täidab ta wälisministri osa muude rahwaste wastu, kes riigi piirides elawad.

Rahwa kohalik walitsus peab sündima ringkondades, mis nii oleks wälja walitud, et neis wõimalikult ühte keelt kõneldaks. Ringkonna suurus oleks sarnane, et temas umbes 2—3 keskkooli leiduks, 3 waeste wõi heategewuslist asutust, 2—3 kaubanduse, 12 käsitöö ja umbes 30 spetsial-õpeasutust.

Ringkonnast alla poole on kreis (Bezirk) ja kogukond (wald).

Ühekeeleline ringkond oleks oma maaga ühe rahwa päralt. Kahekeelelised aga juba kahe rahwa ühisomandus. Ringkondade ümberpaigutamine wõib ainult rahwa lubaga sündida. Ringkondade esitajad sünnitawadki rahwuskogu.

Kas jääme asundustesse, wõi peame tagasi keerama kodumaale, kuhu igatsuse mõttetiiwad nii mõnegi meist wiivad. Oieti oleneb see sellest, kui sügawalt meie selle mullasse oleme juurdunud, mis meile uueks kodumaaks on saanud. Wäljarändamise hooga on asunikud nagu kerged puuseemned merelaine abil kauge maa randa kantud ja siin wõrsuma hakanud ja olgugi, et kohalilse rahwa liikmete seas meie inimesed oma wälimuse ja kommetega samuti silma paistawad, nagu männametsa ühetoonsuses imelikul kombel üles tulnud haraline tamm, siiski on pind paljudele heldem olnud kui kodumaa oma ja neid jõukusele aidanud nii et suurearwulise tagasirändamise peale ühtegi lootust ei tule panna. Ainult need, kes ka siin waestekslasteks jäänud, lähewad ehk tagasi; muid hoiab mullapind nägemata sidemetegega tugewasti kinni. Tagasi minemiseks on sündsad weel need, kes põllutööd maha jättes

ennast mõnele muude ametile pühendavad, nagu haritlased, ametmehed jne.

Määratu enamus jääb aga sinna paigale, kus nemad juba on, on see siis Peterburis, kubermangus, kesk, lõuna ehk ida-Wenemaal.

Kõigi nende saatuse üle tuleks järele mõelda.

Meie asunduste ja asunikkude küsimust ei ole veel tänini wähegi rahuloldawalt otsustatud. Nii nagu wäljarändamine Wenemaale omal ajal pimesi algas, nii kestab elu edasi, juhusliselt, päewast päewa, ühe ehk teie ajutise asjast huwitatud eestwedaja tõukel; tanna ja tänna kõikudes, ilma plaani, sihi ja tulewiku kawata. Asunikud ise rabelewad siin ja seal kohaliste oludega wõideldes, katsuwad ennast rahwusliselt sirgu ajada, — kuid mis tähendab ühe üksiku asunduse järjekord, olgu ja tea kui hiilgaw, kui teised ümberringi alles talweund peawad ja paks ükskõiksuse jää maad katab seal, kus rahwulise elu soe päikene oma kiirtega kord elu üles peab kutsuma.

Ammu on räägitud — wäljarändamist peab korraldama, aga kus on need isikud ja asutused kes seda teeksid? weel sagedamini räägitakse tänapäew, et asunduste waimlist elu peab korraldama ja tõstma — aga kes hakkab seda tegema ja kus on need waimlised ja ainelised jõud, kes selle hiigla ülesandega walmis saaks? on ju nii lihtne ütelda — waimuelu peab tõstma aga kui enesele elawalt Wenemaa ääretumat pinda ettekujutada ja Eesti asundusi tema kaugusesse kaduwates nurkades, kus neid päise päewa ajal tulega tuleb otsida, siis langewad tahtmata käed rüppe ülesande suuruse ees — ta käib üle üksikute jõu.

Peab awalikult kinnitama: otsatu suur on Ringkondade kätte lähewad kõik tegewused, mis jaolt bürokratline walitsusewõim, jaolt prowintsi autonoomlised wõimud ajasid. Ühes selléga rahuldab ta oma rahwuse nõudeid koolide, heategewate asutuste, teatrite ja muude ettewõtete asjus.

Näit, ühekeelses ringkonnas ajaks kogukond-

line walitsus kõiki asju, nii üleüldiseid, kui ka rahwuslisi. Kahekeelses ringkonnas oleks selle walitsuse käes ainult rahwusliselt erapooletud asjad, kuna rahwuslised Saksa ja Tshehi esituste käes oleks. Saksa esitus ajaks oma asju — wõtaks maksusid, ehitaks koolisid, walwaks wälisshariduse järel. Sedasama teeks Tshehi esitus oma liikmete heaks.

Kui ringkonnas siiski rahwusline wähemus jääks, kellel seal oma esitus puudub, siis wõiwad nemad wäheha järgu omawalitsuse (kreisi wõi walla) piirides iseseiswa kogukonna asutada, kes siis aga ainult kahte ülesannet läbi wiiks: oma liikmetele juridilist abi anda ja oma rahwakoolisid awada, selleks maksudewõtmise õigust tarwitades kõigi kohta, kes Tshehi kadastris ülewal.

Juba nimetatud ringkonnad astuks omawahelise ühenduse läbi weel suurematesse kogudesse — krooni maad (meie oblastiga wõrrelda), kes jällegi rahwusliselt neutralseid asju oma territoriumi piirides juhiks.

Nii oleks lühidalt kokku wõetud riikline korraldus, kus rahwused eksterritoaiasel alusel on korraldatud ja riik rahwaste lepinriigiks on saanud.

Ta on weel uus ja ei ole kusagil läbi wiidud.*) Autor ja tema poolehoidjad ei kahle aga sugugi, et Austria, kui ta üleüldse edasi elada tahab, sellele teele on sunnitud astuma, mis tema rahwuslised sõjad lõpetab.

Juure oleks weel lisada, et kõige uuemas eelnõus, mis Galitsia poolakad oma maa uuenduseks on ette pannud, rahwaste jaoks kadastrid, kellest siin jutt oli, ette on nähtud. See on wiimase aasta sünnitus.

III

Mis peame meie oma asundustega peale hakkama. Neis elab ligi 25% meie rahwa arwust. Pealinnas on üksi juba 80—100,000 eestlast. Mis saab meist?

---

*) Määrimaa on ainult ühe osa sellest õpetusest wastu wõtnud, nimelt rahwuslised nimekirjad.

Wenemaa ja lõpmata väike meie tegew jõud,*) kui et meie suudaks siit, isegi juhuslist abi asundustele wähegi tarwilisel mõõdul pakkuda, rääkimata weel mõnest läbimõeldud sihikindlast tööplaani teostamisest, mil pikema aja wäärtus oleks.

Elu läheb aga oma soodu edasi ja temas maksab seadus, et mis ei lähe edasi, läheb tagasi.

Meie asundusi oleks harilik kadumisetee ähwardanud, kui puhkenud rewolutsion mitte ise uut tõuget kõigisse tundmata nurkadesse poleks wiinud ja äratajaks hääleks saanud seal, kus weel suiguti. Wärske wool, mis igal pool üle maa käib, on uuesti ja terawalt meie asunduste küsimuse üles tõstnud. Kongressid ilmuwad siin ja seal. Räägitakse, tehakse otsusid.

Kõigis kõnedes paistab kuldlõngakesena ühine mõte: tarwis kodumaaga waimlisse ühendusse jääda. Mõned teewad seda tulewiku kartuse pärast — ärganud Wene rahwas wõib waenuliseks minna uute juuretulijate wastu ja tahes ehk tahtmata tuleb kodumaa tee jalge alla wõtta, teised iseäranis wanemad tegelased, räägiwad seda oma kaasa toodud tunnete tõttu, nende hinges elawad weel lapsea mälestused ja teewad endise kodukoha kalliks. Nii armastab asunik ühel ehk teisel wiisil ikkagi oma päris kodumaad. Tummalt wõtab kodumaa ise sooje tundeid wastu, nagu peaks see nii iseenesest mõistetaw olema, ja elab oma igapäewast elu edasi. Ühekülgne pealetükiw on meie armuawaldus.

Ja siiski oleks kodumaal tarwis enne sügawalt ja põhjalikult järele mõtelda selle osa üle, mis neil 25 prots., kes tema ühiselt pinnalt lahkunud, tema enese waimlises elus wõiks olla. Kui rikas omast küllusest midagi kaotab, jääb ta rikkaks edasi, kehwa mees wõib uue kaotusega kerjuseks muutuda.

Kui küsida, kas wõib mööda minna neist

---

*) käib Peterburi seltskonna kohta.

25 protsendist, wõi mitte, arwan, muud wastus ei wõi tulla kui see, et kuidagi mitte.

Kui kodumaa korra oma kulturi- tõsusus tõsise sammu ära teeb ja weel edasi tahab minna, saab ta pea nägema, et rahwa wäike arw teguriks on, mille halwawat mõju küllalt kõrgelt ei mõista hinnata. Kõrgemate teadusliste horisontide saawutamise on wägitöö, mille kohta ei kipuks kinnitama, et meie temaga walmis saame. Takistusi meie piiratud jõududes, wähekeses arwus, ainelises puuduses näen üles kerkima. Ja siis tuleb ka Maarjamaa elanikkudel meele, et kusagil Sarmatia lageridkudel ärakadunud pojad on, kes wahete wahel oma armastuse ja lugupidamise tunnetega siin on käinud, aga et tööaeg alati kibe on olnud, pole kunagi õiget mahti olnud neid kuu- lata. Kutsume nemad nüüd kokku. Ja siis algab see hüüd, mis praegu juba peaks suust suhu kõlama — Eesti pojad, armsad welled, astuge kokku kõigilt ilmakaarilt, algame suurt tööd oma kulturi loomises; ühendame oma wäikesed jõud ja paneme igaüks käed külge ühisele tööle, ehitame wägewa koja uhke torniga lahedaks elamiseks enesele ja mälestuseks tulewatele põlwele.

Tunnistame siis juba nüüd, et asunduste tuiksoontes seesama werewool ringkäiku peab tegema, mis kodumaalgi. Üks ühine süda peab meil olema, mis werd pumpaks kõigile poole. Siis saaks toitwat mahla asundused ja asunduste juuretulek kindlustaks kogu rahwa luukawa. Meie saaks kätte selle wõimu ja elu maksimumi, mis saatus meile siin maa peal on määranud. See ei oleks ka just wäike mõõt, waid ikka niisugune, mis meid oma ajaloolist ülesannet kulturi tippude poole püüdmises lahedasti aitaks täide saata.

Üks kogu, ühiste rahwusliste huwidega, oma juhtiwa asutuse, rahwuskoguga eesotsas, kus sees rahwa mitmekesiste osade püüded ennast awaldawad ja maksma panewad. Ühine kaswatus plaan, ühine abiandmine, ühised wäliskooli kawatsused, keskharidus, kõrgem haridus —

kõik wiiks meie siis ühendatud jõul läbi, ja kodumaa näeb siis, et temalt mitte ainult ei nõuta, waid temale midagi ka pakutakse.

Juba nüüd on seltskonna elus wastutusrikastel kohtadel isikuid näha, kes kõrgemat haridust wäljaspool kodumaad saanud ja enesega awaramat silmaringi kaasa toonud, kui seda kodumaa sumbunud õhkkond wõiks pakuda. On ka neid, kes wäljaspool üleskaswades oma walminud jõududega tagasi kodumaa pinnaile tulewad.

Tagasiwool on juba alanud. Ta wõiks palju suurem olla, kui sidumise töö juba tehtud oleks.

Sellega peaks jala pealt peale hakatama. Aeg selleks on mõnus. Asundused tungiwad ise sinna poole. Asugem siis kawade töötamisele.

Meil ei ole tarwis ei Kõik Eestit, ei Suur Eestit, ei ühtegi neist rahwuslise märatsemise lööksõnadest meie lipukirjaks wõiks olla ainult Ühis-Eesti. Tema loomisele asume wiibimata.

Mõneks näpunäiteks sellel teel olgu eelpool kirjeldatud Austria rahwaste tööplaan.

ENSV
Riiklik Avalik
Raamatukogu

ARHIIV-
RAAMATUKOGU
H. LEOKE

